Ջարկեց այն նշանաւոր ժամը, երբ բարձր 'ի գըլուխ պիտի հանդիսանար այդ ազգի հոգեկան և մտաւորական ոյժերի միութիւնը. հարկաւոր էր միայն մի մտաւորական կենտրոն, մի ամուր նեցուկ, մի հեղինակ, ազգայնութեան տրտայայտիչ, որին ամենայն լուսաւորեալ մարդ կարող լինէր անուանել իր դաստիարակիչը, իր վարդապետը և իր նախահայրը։—Պուշկինը միայն արժանի է այդ փառաւոր կոչմանը։

Ահա հանդիսի նկարագիրը։

Լուսացաւ յունիսի 6-ը—պանծալի և խորհրդաւոր օրը, որին ամենքը սպասում էին անհամբեր սրտով։ Մռայլոտ եղանակը միայն համապատասխան չէր տօնախմբութեան մեծութեանը և քաղաքացիների ընդհանուր ոգևորութեանը։ Խաւարամած ամպերը թանձր և անընդհատ քօղով ծածկել էին երկինքը. սաստկաշունչ հողմը զուր աշխատում էր ցան ու ցիր անել նրանց։ Առաւօտեան ութը ժամին մաղեց մի փոքրիկ անձրև և դադարեցաւ։ Արեգակն ևս մի քանի րոպէի համար փառահեղ դուրս եկաւ ամպերի միջից և տարածեց մի հրաշալի ներդաշնակութիւն հանդիսի և բոլոր բնութեան մէջ. չփեց նա մի քանի անգամ իր ջերմ ճառագայթներով վարագուրով ծածկած պօէտի արձանի գլուխը և ապա կրկին անհետացաւ ամպերի մէջ։ Առաւօտեան ուղիղ տասն ժամին թնդաց արձանի առաջ գտնուած վանքի զանգակի ձայնը և հրաւիրեց ժողովուրդը ջերմեռանդ մաղթանքներ մատուցանել պօէտի անմոռանալի յիշատակի համար։

Պատարագիչ էր միտրոպօլիտ Մակարիոսը։ Վանքի մէջ ժողովված էին բարձր աստիճանաւորներ, գրեթէ բոլոր Ռուսաստանի և մասնաւորապէս Եւրոպայի զանազան գիտութեանց ներկայացուցիչները։ Միտրոպօլիտ Մակարիոսը, պատարագից յետոյ, մի գեղեցիկ և սրտառուչ ճառ խօսեց, որի մէջ նկարագրեց Պուշկինի արգասաւոր գործունէութիւնը ռուսաց գրականութեան մէջ. Ապա ժողովուրդը խուռն բազմութեամբ դուրս եկաւ վանքից և գնաց դիմեց դէպի հրապարակը որ այն րոպէին ներկայացնում էր մի հրաշալի տեսարան։ Արձանի առաջ շողշողում էին զանազան հաստատութեանց գոյնզգոյն ոսկեգիր դրօշակներ. հրապարակը և նրա շուրջը լցված էր բազմութեամբ. մեղմ և քնքոյշ ազգային երգի նուագը «Коль славенъ Господь на Сіонъ» աւելի ևս կենդանացնում էր պատկերը և առանձին վեհմութիւն էր տալիս ընդհանուր տեսարանին։ Հասաւ այն րոպէն, երբ պիտի վայր ձգէին վարագոյրը արձանի վրայից. բոլոր հրապարակի մէջ տիրեց խորին լըռութիւն. ամենքը գրեթէ շունչը ընդհատած սպասում էին և ահա կտաւը տատանվեցաւ և ընկաւ պատուանդանի վրա։ Կարծես կենդանի հանդիսացաւ ամենքի աչքին սիրելի պօէտի պատկերը այդ բարձրաւանդակ տեղում։ Անցաւ րոպէական թըմբրութիւնը, ժողովուրդը ասես թէ զարթնեցաւ քնից և թնդաց հրապարակը բարձրաձայն «ուրա» աղաղակից։ Երբ Կօրնիլովը կարդաց այն ակտը, որով արձանը նուիրվում էր քաղաքին ի սեպհականութիւն, պատգամաւորները դիմեցին դէպի արձանը և հիանալի ծաղկապսակներով զարդարեցին նրա պատուանդանը։ Նոյն իսկ օրը տօնախմբութեան հանդէսը կատարվեցաւ համալսարանում։ Ռեկտորը և երկու պրօֆեսսորները երկայն ճառախօսութեամբ ցոյց տուին Պուշկինի գործունէութիւնը և նրա նշանակութիւնը ռուսաց գրականութեան մէջ։

Աւելորդ չենք համարում և մենք մի քանի խօսք խօսել Պուշկինի գործունէութեան մասին։ Դեռ երիտասարդական հասակի մէջ, լիցէոնի նստարանի վրա, Պուշկինը սկսում է գրել ոտանաւորներ։ Կլասսիկական ուղղութիւնը, որ այն ժամանակ թագաւորում էր բոլոր հեղինակների գրուածների մէջ, չունէր մատաղ պօէտի վրա այնքան զգալի ազդեցութիւն։ Նրա լայնածաւալ հանճարը կարող չէր բաւականանալ նեղ ու անձուկ շրջանով կլասսիցիզմի. մուսան թելադրում էր նրան նոր մըտքեր, նոր գաղափարներ և մի այլ առողջ ու հիմնաւոր հայացք իրական կեանքի բոլոր երևոյթների վրա։ Այս պատճառով Պուշկինի առաջին դեռ ոտանաւորների մէջ մենք տեսնում ենք մի առանձին հոսանք նոր ուղղութեամբ, որը, ասես թէ բոլորովին պատուաստվում է նրա անձին և մանաւանդ զարգանում է նրա վերջին գրութեանց մէջ։

Բայրոնի ազդեցութիւնը կարելի է անուանել մի ամփոփ և արգասաւոր շրջան Պուշկինի գործունէութեան։ Այս իսկ ազդեցութեան ներքոյ նա ստեղծեց իր երևելի «Եւգէնի Օնէգին» աշխատութիւնը։ Մինչդեռ Բայրոնը հարկադրում էր «Դօն Ժուանին» ճանապարհորդել զանազան երկիրներ, Պուշկինը ընտրում է իր հերոսի արկածքների համար բուն իսկ ռուս հասարակութիւնը. նա մտցնում է նրան այս և այն ազգային կեանքի շրջանի մէջ և այսպէս դուրս է հանում լոկ միայն կենդանի ազգային պատկերներ։ Այսպէս նա դառնում է ազգային պօէտ. նա աշխատում է դաստիարակել ռուս հասարակութիւնը նոր գաղափարների հիման վրա. նա ցոյց է տալիս մի նոր ուղղութիւն, մի նոր ճանապարհ իր հայրենի լեզուն զարգացնելու համար։ Նորա ոտանաւորների ամենայն մի տողը հնչում է մի գրաւիչ ներդաշնակութեամբ և արհեստականութեամբ. մարդս զգում է առանձին էստետիկական զուարճութիւն, կարդալով այդ հրաշալի տողերը։ Պուշկինի ժամանակակիցների հայեացքը շատ սահմանափակ և միակողմանի էր. նրանք նայում էին միայն արտաքինի վրա և այդ տեսակէտից գնահատում էին Պուշկինի հեղինակութիւնները։ Նրանք չէին կարող ըմբռնել այն ճիշդ պատկերները, այն վսեմ ու ազնիւ մտքերը, որ ամենայն մի քայլափոխում հնչում էին նրա քաղցրանուագ քնարի լարերի վրա։ Պուշկինի ամենակարևոր և անմոռանալի վաստակը այն է, որ նա կարողացաւ բարձրացնել գրականութեան նշանակութիւնը և մի յարգելի տեղ տալ նրան։ Նրա ժամանակակից միայն ռուսաց գրականութիւնը սկսում է ծանօթանալ և մօտենալ իրական կեանքի խնդիրներին. հասարակութիւնը փոքր առ փոքր մտնում է միւսելի բնական մտաւորական աշխարհ և զգում է գրականութեան անհրաժեշտ կարևորութիւնը։ Պուշկինի ազդեցութեան ներքոյ հասարակութիւնը հասնում է այն աստիճանի հասկացողութեան, որ իր ներկայ վիճակի մէջ սկսում է ճանաչել իր մէջ արմատացած լուսաւորութեան թշնամի էլեմենտները. նա մաքառում է խաբեբայութեան, տգիտութեան, խաւարի և չարութեան հետ և յաղթող հանդիսանալով, ստեղծում է իր համար մի նոր կեանք, մի նոր ճանապարհ դէպի լուսաւորութիւնը։

Ահա թէ որպիսի բազմարդիւն արգասիք ունեցաւ անմահ պօէտի կարճամեայ գործունէութիւնը։ Անդառնալի կորուստ զգաց ռուսաց գրականութիւնը նրա անժամանակ մահուամբը. մանաւանդ որ վերջին տարիներում նրա սրաթռիչ բանաստեղծական ոգին ստացել էր արդէն իր արիականութիւնը և արծուեման բացած իր լայնատարած թևերը պատրաստ էր թանգագին գանձեր հաղորդել ռուսաց գրականութեան։

Տէրենց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 25 յունիս

Ուրախութեամբ սրտի լսում ենք, որ Տէր-Գրիգոր Մանդակունու յորդորմամբ և առաջարկութեամբ կազմվել է մի վարչութիւն ազգասէր և եռանդոտ անձերից, որոնց նպատակն է Հաւլաբարի մէջ հաստատել մի կանոնաւոր դպրոց Ներսիսեան դպրոցի պատրաստականների և առաջին դասատան պրօգրամին համաձայն, որպէս զի այնտեղ ուսանող աշակերտները ուղղակի Ներսիսեան դպրոցի երկրորդ դասատունը փոխադրվեն. դպրոցի անունը ևս անուանել «Մասն Ներսիսեան Ազգային հոգևոր դպրոցին Տփխիսայ»։ Մենք հաւլաբարցիքս անհամբեր ուրախութեամբ սպասում ենք այդ ազգօգուտ ձեռնարկութեան յաջող կատարմանը, և մեր խորին շնորհակալութիւնը՝ երախտագէտ սրտով յայտնում ենք արժանապատիւ տէր Մանդակունուն և նրա աջակցող մեծ. պարոններին, և խնդրում ենք ժամ առաջ բանալ այդ ցանկալի դպրոցը և իրանց խորհած լաւագոյն մեթոդով շարունակել հայ մանուկների դաստիարակութիւնը։ Այս առթիւ գովութեան արժանի կը նըկատվի պ. Աղասի Մելիք-Այվազեանցի աջակցութիւնը, որ բարեհաճել է Հաւլաբարի հրապարակում գտնված իր տունը կէս վարձով տալ դպրոցին և նրա տարեկան 600 ռուբլու վարձուց կէս վարձը 300 րուբլին միայն ընդունել և հարկ եղած վերանորոգութիւնները իր ծախքով հոգալ, մանաւանդ որ յիշեալ ազնիւ պարոնը խոստացել է ուրիշ միջոցներով ևս նպաստել։ Երանի կը լինէր, եթէ ամեն օգնել կարողացող հայն պ. Աղասիի օրինակին հետևէր։ Նոյնպէս լսում ենք որ այդ վարչութիւնը նոր բացվելիք դպրոցի հետ մի ընթերցարան ևս պիտի բանայ ազգային և ամեն տեսակ լրագրների համար. արդարև այդ ևս ցանկալի կը լինի Հաւլաբարի ժողովրդականաց, տեսնել այն օրը՝ ուր խմբված լինի հայ հասարակութիւնը նոր արիօպագի մէջ լուսաւոր դարուս պահանջների համաձայն։

Տար երկինք, որ առանց եսամոլ չարակամների և առանց ազգամնաս խոչնդոտների կատարվէր այդ ազգօգուտ ձեռնարկութիւնը. յուրախութիւն բոլոր հաւլաբարցիների, մանաւանդ նրանց, որոնց երեխաները, անշնորհք և տգէտ տիրացուների անեղրումը կենսամաշ ապրում են իբրև աշակերտ, կատարելով նրանց տան ամեն ծառայութիւնները, տանտիկինների հրամաններին համաձայն, սամօվարը ձգել, աղտոտ ջրեր թափել, աւլել, փողոց գնալ ու գալ, երեխաները զբօսեցնել, գրկել, բաղնիք տանել և այլն և այլն։

Հաւլաբարցի

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԼԲԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐ

—

„Голосъ" լրագրի մէջ տպված է հետևեալ թղթակցութիւնը Ռագուզայից:

Ալբանիայի մէջ պատահած վերջին անցքերը ալբանացի ազգասէրներից առաջացրին ալբանական ապստամբութեան առաջնորդներից մէկին: Այդ համակրելի անձնաւորութիւնը Իւսուֆ-բէյն է: Ի նկատի ունենալով, որ այդ մարդը որոշ հայեացքների և համոզմունքների տէր է, որ նա իր ժողովրդի մէջ մեծ հեղինակութիւն ունի և հետևապէս ալբանացիներն էլ բաժանում են նրա համոզմունքները, աւելորդ չեմ համարում ծանօթացնել ձեզ նրա անձնաւորութեան և ձըգտումների հետ:

Ալբանական ժողովուրդը զարթեց խոր քնից և. զինաւորելով իր երիտասարդ, կոյս ոյժերը, պահանջում է յագեցնել իր ծարաւը անկախութիւնով: Ալբանացիների սրթնանալու պատճառը ոչ թէ թիւրքերն են, ինչպէս շատերը կարծում են, այլ Սան-Ստեֆանոյի դաշնագիրը, որի բովանդակութիւնը նրանք աւելի շատ հասկացան, քան թէ կարելի էր ենթադրել: Այսպէս թէ այնպէս Իւսուֆ-բէյ ժողովրդին սրթնացնողներից մէկն է և հէնց այդ պատճառով նա մի հետաքրքիր անձնաւորութիւն է: Հազիւ թէ գտնվի մէկ ուրիշը, որ աւելի լաւ ճանաչի Բալկանեան թերակղզին, մանաւանդ նրա արևմտեան մասը, քան թէ Իւսուֆ-բէյ: Մակեդոնիայի, Էպիրոսի, Թէսալիայի և Ալբանիայի իւրաքանչիւր գիւղը նրան յայտնի է: Նա կարող է մանրամասն հաշուել թէ ինչ տեղ, ինչքան յոյն, բօլգարացի և ալբանացի բնակիչ կայ: Իր ճանապարհորդութիւնների, մարդկերանց ճանաչելու և բնական աչագին ընդունակութիւնների շնորհիւ Իւսուֆ-բէյ բաւական զարգացած մարդ է: Կրօնով մահմեդական, նա մեծ յարգանքով վերաբերվում է քրիստոնէութեանը: Իւսուֆ-բէյ իր գաղափարները քարոզում էր ֆանատիկոսի յամառութեամբ: Նա թիւրքաց անկարգ վարչութեան անհաշտ թշնամի է և այդ պատճառով չափազանց շատ անգամ կալանաւորված է եղել: Իւսուֆ-բէյ մի քանի բրօշիւրներ է հրատարակել, որոնցով նա չափազանց պախարակում է թիւրքաց վարչութիւնը: Այդ գրուածներից մէկի մէջ նա ասում է.

«Եթէ ինքը Յիսուս Քրիստոսը և 24000 մարգարէներ գային Թիւրքիայի մէջ Եւրօպայի խոստացած վերանորոգութիւնները մտցնելու համար, այդ նրանց էլ չէր աջողվի, որովհետև նրանք հին ժամանակներում ընդդիմանում էին մի սատանայի և խաչվում էին, այրվում, տանջվում և այլն, իսկ այժմ երբ բոլոր փաշաները, խօջաները, շէյխները, սօֆտաները և կայմակամները սատանաներ են, դրանց ընդդիմանալը աներևակայելի է»:

Բալկանեան թերակղզու ժողովուրդների վիճակը նա ողբում է շարժող և գեղեցիկ ոճով: Նկարագրելով ալբանացիներին և նրանց դրութիւնը, նա վկայում է, որ բնութենից հարուստ այդ ժողովուրդը ընկճված է թիւրքաց վարչութիւնից: Ուժով մահմեդականացրած, նրանք դիտմամբ վայրենի և սկզբնական դրութեան մէջ են թողված: Ալբանացիների իշխանները հալածվում և կոտորվում էին, նրանց հողերը յափշտակվում: Թիւրքաց վարչական ընդունակ մարդիկ, որոնք տարապարտաբար ալբանացիներ էին լինում, վաղ թէ ուշ կամ աքսորվում էին կամ սպանվում: Ժողովուրդը կամ վարում էր հողերը նահապետական ձևով, կամ արածեցնում էր իր հօտերը և իր վերջին կոպէկներով վճարում էր թիւրքաց զանազան անթիւ և անարդար հարկերը, կամ աւազակութեամբ էր պարապում: Դեռ աւազակութիւնը իր լաւ կողմերը ունէր, որովհետև ալբանացի առևծները չէին մոռանում զէնքի գործածութիւնը: Այդ դրութիւնը չափազանց ծանր էր և անտանելի դարձաւ, երբ արտաքին յարաբերութիւնների շնորհիւ ալբանացիները զգացին իրանց դրութիւնը: 1876 թուականի Սերբիայի պատերազմից յետոյ յոյսը և կենսական ցանկութիւնները ակներև եղան և ամենքի հայեացքները ուղղվեցան Կ. Պօլսի կօնֆերենցիայի վրա: Իւսուֆ-բէյի կարծիքով այդ կօնֆերենցիայի նպատակը Թիւրքիայի վէրքերի դարմանելը պէտք է լինէր, բայց եւրօպական պետութիւնների ներկայացուցիչների, մանաւանդ Անգլիայի ներկայացուցչի խաղաղ ցանկութիւնն այն էր, որ կրուպի թնդանօթների գոռոցը լռվեցաւ և ասիական և եւրօպական Թիւրքիայի անմատչելի ժայռերը և կանաչ դաշտերը արիւնով ներկվեցան: Բեռլինի կօնգրէսը Իւսուֆ-բէյ անուանում է «հիւանդ մօր (Կ. Պօլսի կօնֆերենցիա) հիւանդ որդի»: Նրա կարծիքով Բեռլինի կօնգրէսը պէտք է գտնէր «այն թաշկինակը, որով կարելի լինէր սրբել Բալկանեան թերակղզու տարաբաղդ ժողովուրդների արիւնոտ արտասուքները», իսկ դրա փոխարէն կօնգրէսը Կիպրոս կղզին գրեց Անգլիայի անյատակ գրպանը, Բօսնիան և Հերցեգօվինան Աւստրիային տուեց: Խօսելով Բօսնիայի մասին Իւսուֆ-բէյ ցաւում է, որ այդ երկիրը չորս տարի շարունակ իր ամենալաւ որդիների արիւնը թափեց և նրա այդ վեհանձն վարմունքը նրանով վարձատրվեցաւ, որ ինքը ուրիշի սեփականութիւն դարձաւ: Հեղինակը մխիթարվում է տեսնելով, որ թիւրքաց վարչութիւնը չը կարողացաւ խլել Ալբանիայից նրա պատմական քաջութիւնը և վեհանձնութիւնը:

«Այո», ասում է հեղինակը, ալբանցիները օգնութեան և համակրութեան արժանի են: Բռնաւորները չը կարողացան ստիպել այդ ժողովրդին փախչել իր հայրենիքից: Նա չը մոռացաւ իր սուրբ բ ե ս ս ա ն (միմեանց օգնելու երդում), չը տուեց իր զէնքը, չը գաղթեց, թոյլ չը տուեց, որ իրան բռնակէր անասուն դարձնեն և պահպանեց իր ազգութիւնը, պահպանելով իր հայրենիքը և մայրենի լեզուն: Չերնօգօրցիները նման են ալբանցիներին, բայց նրանք պաշտպան էլ ունեն, ալբանցիները ոչ ոք չունեն: Ալբանցիները պէտք է անկախ լինեն, նրանց դաշնակից է հարկաւոր և ահա ալբանցի զինւորը նայում է իր շուրջը. Սլաւեան հսկան շրջապատել է նրան իր հզօր բազուկներով, Թիւրքիան մեռնում է, Յունաստանի հերոսական դարը անցել է և այժմ արժանի է ալբանցիների արհամարհական ժպիտին: Իտալիան նրան ձեռք է մեկնում, բայց նրա ոյժերը, համեմատելով սլավեանների ոյժերի հետ, ոչինչ նշանակութիւն չունեն: Ալբանեան իր լողերից աւելի շատ եկամուտ ունի, քան թէ Իտալիան իր մակարոններից: Աւստրիան ոտից մինչև գլուխ զինաւորված կանգնած է մեր սահմանների մօտ, բայց նրա զէնքի վրա չէ ցամաքել Բօսնիայի բնակիչների, նրանց կանանց և երեխաների արիւնը, այն քաջ հերոսների արիւնը, որոնց Վիէննայի արքիւս կանայք չեն ծնել, այլ բօսնիացի քաջ մայրերը, որոնք դեռ օրօրոցի մէջ սովորեցնում են իրանց երեխաներին սիրել հայրենիքը, պաշտպանել նրան և մեռնել նրա համար: Միայն կոյրը կարող է չը նկա-

տեղ, որ Աւստրիայի գերեզմանը Թիւրքիայի գերեզմանից խոր է փորված. Նրա երակների մէջ վազող արիւնը, նրա կեանքը և ոյժը սլավեանութիւնն է: Ալբանցիները սլավեաններից շրջապատված են և եթէ Ալբանիան կամենում է ապրել, պէտք է եղբայրական յարաբերութիւններ կապէ սլավեան երիտասարդ հօկաների հետ:»

ԱՆԳԼԻԱ

Բրէդլօի գործը վճռվեցաւ անգլիական պարլամենտում: Մինիստրութիւնը այս օրերս խորհուրդ ունեցաւ և վերջապէս առաջարկեց համայնքների ժողովին հետեւեալ վճիռը:

«Ամեն մի անդամ համայնքների ժողովի իրաւունք ունի փոխարինել երդումը հասարակ խոստումով:»

Այդ վճռին աւելացրած է, որ իւրաքանչիւր անգլիացի կարող է դատ սկսել պարլամենտական այն անդամի դէմ, որ առանց երդման ընդունվել է պարլամենտում:

Յայտնի է որ անգլիական ոչ մի դատարան երբէք դատ չի սկսի այդ տեսակ գործի մասին:

Այդպիսով մինիստրութիւնը առաջարկեց մի բէզօլուցիա, առանց Բրէդլօի անունն անգամ յիշելու:

Մինիստրութեան այդ առաջարկութիւնը ընդունվեցաւ միաձայն: Ուրեմն այսօր կամ վաղը Բրէդլօ կրկին կը ներկայանայ պարլամենտին: Պահպանողական կուսակցութեան ընդդիմադրութիւնը այդ հարցի մէջ յաղթված է և մինիստրութիւնը յաղթող է դուրս եկել այդ խնդրի մէջ:

Ֆրանսիական լրագիրները, մանաւանդ «Débats» լրագիրը վրդովված են անգլիական պարլամենտի դէմ: Ի՞նչ իրաւունք ունի անգլիական պարլամենտը, ասում են ֆրանսիական թերթերը, քննութեան տակ գցել իր անդամների կրօնական համոզմունքները: Պարլամենտը ինկվիզիցիա չէ: Անգլիական պարլամենտը ցոյց տուեց իր կատարեալ կեղծաւորութիւնը:

Բրէդլօից անգլիական պարլամենտը վախենում է այն պատճառով գլխաւորապէս, որ նա հանրապետական է և սաստիկ հակառակորդ է արդեան անգլիական պետական հիմնարկութիւնների: Նա, օրինակ, այն կարծիքի է, որ լօրդերի պալատը պէտք է բոլորովին ոչնչանայ:

ԹԻՒՐՔԻԱ

«Polit. Corresp.» լրագրին գրում են Կ. Պօլսից հետեւեալը:

Որովհետև Աբէդդին փաշայից մշակված րէֆօրմների ծրագիրը Հայաստանի համար պաշտօնապէս դեռ չէ հաղորդված պետութիւնների դեսպաններին, բայց ներկայացրած է նրանց մասնաւոր կերպով, այդ պատճառով դեսպանները դեռ չեն քննել կատարելապէս այդ ծրագիրը: Ամենամենային այդ պրօէկտը անբաւականացուցիչ և նպատակին անհամապատասխան է համարվում: Կասկած չը կայ, որ եթէ մի համայնքի մէջ, որտեղ քրիստոնեաները փոքրամասնութիւն են կազմում պաշտօնեաները և ժանդարմները կրօնական մահմետականներից, քրիստոնեաները դարձեալ անպաշտպան կը լինեն: Դեսպանները անհրաժեշտ են համարում կազմել Հայաստանի համար, կամ ինչպէս թիւրքերը ասում են Քիւրդիստանի համար, մի առանձին օրգանական կանոնադրութիւն, որ սահմանէր Հայաստանի մէջ Արևելեան Ռումելիայի պէս մի դրութիւն:

Գերմանական լրագրի այդ տեղեկութեան վրա մենք մեր կողմից կաւելացնենք, որ Արևելեան Ռումելիայի սահմանադրութիւնից աւելի լայն սահմանադրութիւն մենք չենք էլ ցանկացել և չենք էլ ցանկանայ առ այժմ Հայաստանի համար: Դա կը լինէր փրկութիւն ողորմելի Թիւրքաց Հայաստանի համար:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պօլիս, 20 յունիս

Պատերազմի պատրաստութիւններն փութով առաջ կը տանի կառավարութիւնը. այլ և տարակոյս չը կայ թէ Բերլինի դեսպանաժողովի արդիւնքը յունաց և Թրքաց միջև պատերազմ է, եթէ Եւրոպա իւր ներկայացուցիչներու որոշումն ուզէ որ Թիւրքերն ընդունին: Անգամ մը որ Բ. Դուռը Եւրոպայի չը հնազանդելու որոշումը տայ, Մօնթէնեգրօյի համար ալ նոյն ընթացքին կը հետևի: Բայց արդեօք վախճանը իրեն օգտակար կըլլայ, տարակուսական է. սակայն այս միջոցին Հայաստանի բարեկարգութեանց խնդիրն տաճկաց համար ո և է կարևորութիւն չունենար, Եւրոպայի ընծան Եւրոպայի կը վերադարձնէին: Տէրութեանց ծանուցագրի երրորդ կէտին, որ է հայկական խնդիրը, կառավարութիւնը իւր պատասխանը հաղորդեց դեսպանաց: Այդ պատասխանը տաճկական նենգ քաղաքագիտութեան կատարեալ տիպարն է, և ցոյց կուտայ թէ Բ. Դուռը տակաւին զԵւրոպա խաբելու յոյսերով կապրի:

Նախորդ նամակաւ հաղորդած էինք թէ Հայաստանի բարեկարգութեանց համար մի քանի միջոցներ կը խորհուէին, որոց մին պիտի ընդունէր Բ. Դուռը: Այժմ Բ. Դուռը կը պատասխանէ դեսպանաց թէ՝ «Մասնաւորապէս հայ գաւառներու համար ո և է բարեկարգութիւն երբէք չընդունիր, այլ ամբողջ ասիական Թիւրքիան մէկ աչքով կը նկատէ և ամենուն հաւասարապէս բարեկարգութիւն պիտի շնորհէ, և թէ այս բանիս լաւագոյն միջոցն կը համարի Եւրոպայի Տաճկաստանի կազմակերպութեան համար պատրաստուած ծրագիրներն հիմ ունենալով, նմանօրինակ կազմակերպութիւն մը ներմուծել անդ»

Եթէ տաճիկներն լաւ ճանչցած չըլլայինք անշուշտ այս յայտարարութիւնը զմեզ պիտի գոհացնէր, բայց այդ պատասխանին քիչ շատ ուշադրութիւն ընծայողը ակներև պիտի տեսնէ թէ ուրիշ նպատակ չունի դա, բայց եթէ բարեկարգութեանց խօսքն երկար ժամանակի մը յետաձգել: Երկու տարի է որ Բերլինի վեհաժողովն որոշեց Եւրոպայի Տաճկաստանի համար մասնաւոր կազմակերպութիւն ի գործ դնել, և այդ երկու տարիներու մէջ, Եւրոպիոյ աչքին առջև, ինչ որ բրաւ Թուրքիա: Դեռ Յանձնաժողովը նիստեր կը գումարէ, պատրաստութիւններ կը տեսնէ և Աստուած միայն գիտէ թէ որ ժամանակ իւր աշխատութիւններն պիտի վերջացնէ. ամեն մէկ նստին Թուրքիոյ ներկայացուցիչներն ազատ են խնդրոց վրա երկարօրէն վիճաբանելով, ուզածնուն չափ երկարել գործը, բայց օր մը անշուշտ կը վերջացնեն և կարգը կուգայ զայն ի գործ դնելու, որ ձգենք թէ ինչպէս կըլլայ: Այնուհետև նորէն կը սկսին վիճաբանութիւնք ասիական գաւառաց համար, զի ինչպէս յայտնի է, այդ ծրագիրն իբր հիմ պիտի ծառայէ, զի եթէ ամբողջապէս զայն ի գործ դնել որոշուէր Ասիոյ մէջ, այն ատեն խնդիրն ուրիշ կերպարանք կառնոյր: Յանձնաժողովը պիտի կարօտի լաւ տեղեկութիւններ ունենալ Հայաստանի, Արաբիոյ, Ասորեստանի, և այլն մասանց վրա. պիտի տեսնէ որ միօրինակ ծրագիր կարելի չէ ամենուն համար. առանձին առանձին ծրագիրներ պատրաստելու է, մանաւանդ որ նոյն իսկ եւրոպական գաւառաց համար ալ առանձին կազմակերպութեանց պէտք կը տեսնեն: Ալ կը սկսին մտածել, վիճել, խորհել, ինչ և է բաւական ատեն կանցնի: Այս միջոցիս Բ. Դուռը իւր ներկայացուցիչներէն դժգոհ կըլլայ, կը փոխէ զանոնք կամ հարկը կը ստիպէ նոր պաշտօնի մը կոչել զանոնք. յաջորդներն լաւ մը գործը չեն գիտեր, պէտք է աղէկ մը հասկնան, ժամանակի կարօտ է: Ենթադրենք թէ լմնցուցին, անշուշտ ամեն ջանք կընեն որ քրիստոնեայ տարրերն տկար պահելու դրութիւն մը լինի, և այս արհեստին մէջ վարպետ են: Բ. Դուռը կը քննէ այս ծրագիրը, կառաջարկէ բարեփոխութիւններ. Յանձնաժողովը նորէն քննութեան կառնու, և մինչ այս մինչ այն, տարիները կը սահին, Բ. Դուռը Եւրոպիոյ հարցմանց կը պատասխանէ թէ ինչ ընէ, ահաւասիկ իւր Յանձնաժողովոյ ձեռամբ կը գործէ, կիսակատար ծրագիր մը ինչպէս ի գործ դնէ. այսպէսով բաւական տարիներ կը վաստկի, ո գիտէ ինչ կըլլայ ինչ չըլլար այս միջոցիս: Միայն մէկ ստոյգ բան մը գիտէ Բ. Դուռը թէ երկու երեք տարւան օգնութեամբ և ամեն տեսակ նենգութիւններով սոսկալի հարուածներ կրնայ տալ Հայաստանի: Նոր հրկիզութիւններ, նոր սովեր, բռնի համաճարակ հիւանդութիւններ, կեղեքումներ, դրամագլուխներն փճացնելու եղանակներ, վերջապէս ժողովուրդ մը ոչնչացնելու այն ամեն ճարտար միջոցներն, որոց համար տաճիկներն սքանչելի յատկութիւններ ունին: Ի՞նչ պիտի ընէ Եւրոպա: Եթէ եւրոպական մամլոյ հաւատանք, հայկական խնդիրն կարգադրելն Եւրոպիոյ շահն է և թէ պիտի փութան այդ կարգադրութիւնն ընել. Սակայն Կ. Պօլսի ազգային պաշտօնական շրջանակներն պ. Գօշէնի վրա աւելի մեծ յոյսեր կը տածէին և զինքն այչքան չափաւորեալ չէին կարծեր. երկիւղը սկսած է տարածուիլ, թէ արդեօք Հայաստանի խնդրոյ համար պ. Գօշէն ալ Նլիօթի, Լէյարդի գաղափարներով պիտի մնանի: Պատրիարքը և Գօշէն երբ անցեալ օր Հայաստանի բարեկարգութեանց վրա կը խօսէին, պ. Գօշէն զարմացմամբ կը հարցնէ Սրբազանի—ուրեմն դուք կուզէք Հայաստան մը կազմել—Գօշէնի այս զարմացական հարցումը, եթէ ներելի լինէր ռամկական բացատրութիւն մը գործածել, պիտի ըսէինք թէ, տաք ապուրին մէջ պաղ ջուր լեցնելու կը նմանի:

Ի՞նչ ընենք որ մեր խելքի պակասութիւն ունինք, երբ դեսպան մը, երբ մեծ այցելուներ, Կ. Պօլիս եկած ժամանակին միայն Պատրիարք մը տեսնելու առիթ կունենան և ոչ այլ ոք հայերէն, բնական է որ իրենց գաղափարներն մեծապէս ազդեցութիւն ստանան մեր հակառակորդներէ, որք շարունակ կը ջանան զիրենք շրջապատել: Մեծ փափագ և քիչ խելք—ահա այս է մեր արդի վիճակը:

Թիւրքերն մեր ամեն գործոց լաւ ուշադիր ըլլալով, ըստ այնմ ական կը փորեն: Ուրիշ առթիւ գրեցինք թէ կառավարութիւնը հայկական պահանջմանց դէմ քիւրդերն կը պատրաստէ. եթէ մէկ կողմէ պիտի զինէ զանոնք, միւս կողմէ դիւանագիտութիւն պիտի ուսուցանէ նոցա: Երէկ Թիւրք թերթերն կը հաղորդեն թէ Շէյխ Իպատուլլահ հանդերձ մի քանի քիւրդերով պատգամաւոր կուգայ Կ. Պօլիս ի դիմաց քիւրդ ժողովրդին: —Ի՞նչ բանի համար գալերնին, տարակոյս չը վերցնէր, հայ պահանջմանց դէմ քիւրդ պահանջումներ ընել, և ցոյց տալ եւրոպական դեսպանաց թէ հայկական ինքնավարութեան բառը երբ արտասանուի, ամեն քիւրդերն ի զէն պիտի դիմեն: Դժբաղդաբար շատ դժուարութիւն պիտի չունենան զուրիշներն համոզելու. միթէ նոյն իսկ մենք չենք որ ամեն տեղ պոռացինք թէ քիւրդերն զէնք ունին, մենք զէնք չունինք: Այսօր ամեն կողմ գաղափար տարածուած է թէ քիւրդերն թէպէտ և վայրագ, բայց կտրիճ են,—սխալ գաղափար, բայց ինչ օգուտ արմատ ձգած է: Երբ զինեալ ժողովուրդ մը պահանջներ կունենայ և անզէն ժողովուրդ մը պահանջներ կունենայ, հաւանական է որ յաղթանակը զինեալը տանի:—Բայց ո՞վ կը խրկէ այս պատգամաւորներն, դա յայտնի է որ ինքնակոչ են:—Կա՞յ քիւրդ ժողովուրդ մը որ պահանջումներ ընէ.—ո՛չ.—Բայց քանի որ իշխանութիւնը Թրքաց ձեռքն է, ուզածին պէս կը գործածեն. վաղը կը տեսնես թէ տեղական իշխանութեան ազդեցութեամբ կը յարձկին հայոց վրա քիւրդերն, և հոս կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ հայոց ինքնավարութեան խնդիր կայ և դորա համար է, մինչդեռ խեղճերուն մօքէն չանցներ: Դիւանագիտական հարցերու մէջ Թրքաց հետ մրցելու համար շատ խակ ենք:—Սովու համար անչափ խաղեր խաղացին մեզ և յաջողեցան, ինչ կրցանք ընել.—դեռ երէկ տեղւոյս եւրոպական թերթերն զարմացմամբ կը հրատարակեն թէ՝ հեռագրատանց նորընտիր պաշտօնեայն սովելոց յանձնաժողովոյ եկած հեռագիրներն չը յանձներ կեդրոնական ժողովոյ և թէ ժողովն մեծ անստուգութեան մէջ է. թերթերն այս լրոյն չեն ուզեր հաւատալ, բայց այսօր կեդրոնական մասնաժողովէն ստուգեցինք թէ կատարելապէս ճիշտ է:—Զարմանալու բան չը կայ:

Պ. Արգար երէկ մեկնեցաւ աստի: Ամէն անոնք որ առիթ ունեցան իրեն հետ տեսնվելու մեծապէս գոհ եղան և կը փափագէին որ երկար ատեն դեռ Կ. Պօլիս մնար. կը լսեմք թէ հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան մասին մի քանի բարեկամաց հետ կարգադրութիւններ ըրած է, միայն փափագելի է որ այդ պարոնները չը մոռնան իրենց խոստումներն պ. Արգարի բացակայութեան միջոցին: Կ. Պօլսոյ մէջ դաս մը անձինք կան որ բարձր ընկերութեան կը վերաբերին, օտարական մը մեծամեծ յոյսեր կրնայ դընել նոցա վրայ, բայց պէտք է գիտնալ որ նոքա աւելի լաւ խորհրդատուներ են, քան թէ գործ տեսնողներ: Պ. Արգար վերջի երեկոյ Դպրոցասէր—Հայուհեաց Օրթագիւղի աղքատիկ վարժարանը այցելեց. անցեալներն առիթ ունեցայ ծանօթացնել «Մշակի» ընթերցողաց այս անձնուէր ու խելացի աղջկանց ընկերութիւնը, որ լռիկ մնջիկ Հայաստանի համար նախակրթիչ վարժուհիներ կը պատրաստէ, դաստիարակելով Կ. Պօլիս գտնվող հայաստանցի աղքատիկ աղջիկներն: Շատ զարմացաւ պ. Արգարը, երբ լսեց թէ վերջերս Տփղիսէն չորս հարիւր այսքան րուբլի նուէր մը զոր խրկած են հոս Դպրոցասէր Հայուհեաց Ընկերութեան, իրենց չէ յանձնուէր, այլ Ազգանուէր Հայուհեաց Ընկերութեան: Իրենք չէին գիտեր թէ այս գումարը իրենց եկած լինի, բայց պ. Արգար ապահովցուց թէ այս անուամբ ժողոված են, և թէ տիկնայց յանձնաժողովի մէջ է նաև տիկին Յովհաննիսեանց, հետևաբար ո և է տարակոյս չունէր. ուստի Պատրիարքարանի պիտի դիմեն և խնդրեն որ այս գործին վրայ տեղեկութիւն տան: Մեք ևս կը խնդրեմք Տփղիսի ազնուահի տիկիններէ, որ հաճին այս մասին տեղեկութիւն մը հաղորդել «Մշակի» միջոցաւ: Զի լաւ է որ ամեն ընկերութեանց համար ժողովածներն իրենց յանձնուին, եթէ սխալում լինի վստահութիւնը կրնայ պակսիլ: Ազգանուէր Հայուհեաց ընկերութիւնն ալ շատ յարգելի է, և փափագելի է որ անոր համար ևս հանգանակութիւն լինի:

Այս երեկոյ հրատարակուած թերթերն կը հաղորդեն թէ՝ դեսպանք գոհ չեն եղած կառավարութեան պատասխանէն հայկական խնդրոյ մասին և թէ եւրոպական տէրութեանց ներկայացուցիչներն միաձայն հաւանութեամբ պիտի հաղորդեն Բ. Դրան թէ իրենք իրենց ծանուցագրին մէջ ամբողջ ասիական Թիւրքիոյ համար բարեկարգութիւն չեն պահանջած, այլ յատկապէս Հայաստանի համար յենլով Պէրլինի դաշնագրի վրայ. Թիւրք մամուլը ցաւ կը յայտնէ որ յատուկ Հայաստան գաւառ մը ճանաչելով, Եւրոպա նորա համար առանձնաշնորհեալ բարեկարգութիւններ կը պահանջէ:—Կը խօսուի նաև Անգղիայէն առ Կօշէն եկած մասնաւոր հրահանգներու վրայ, այս հրահանգներն մեզ նպաստաւոր կը կարծուի: Տեսնեմք:

Հայկակ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 27 յունիսի: Ջունխօսու նրված է: Ջինստոնը չէ կամենում վիրաւորել Ռուսաստանի արժանաւորութիւնը, նա կամենում է շարունակել բարեկամական յարաբերութիւնները Ռուսաստանի հետ:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 28 յունիսի: Հուսէյն փաշա նշանակված է պատերազմական մինիստր:

ՓԱՐԻԶ, 28 յունիսի: Ձախակողմեան կուսակցութեան բոլոր լրագիրները ասում են որ սենատը քուէարկեց երէկ կատարեալ ներողութիւն: Նրանք հրաւիրում են պատգամաւորների ժողովը ընդունել օրէնքի ծրագրի այն նոր ձևակերպութիւնը, որ նրան տուել է սենատը:

ՎԱՐՇԱՎԱ, 27 յունիսի: Դատարանը ծծկեր երեխաներին ջնջելու գործի պատճառով պատժի դատապարտեց, Նմիչօկին զրկել բոլոր իրաւունքներից և առաւելութիւններից և ուղարկել գործաւորների տունը ամենածանր աշխատանքների համար երեք տարով պօլիցիայի հսկողութեան տակ. Նիֆէրսին չորս տարով բանտի դատապարտել և 4 ամսով եկեղեցական ապաշխարութեան, Սաէմպիակին երեք ամսով:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 29 յունիսի: Գազի Օսման փաշա հրաժարական է տուել պատերազմական մինիստրի պաշտօնից և մնում է պալատի մարշալ:

ԼՕՆԴՕՆ, 30 յունիսի: Բրիտանական ամրացած դիրքեր Կաբուլի մօտ հրամայված է ոչնչացնել: «Times» լրագիրը համարում է Օսման փաշայի հրաժարականը մի ապացոյց, որ Սուլթանը ընդդէմ է այժմ Եւրոպայի կամքին ընդդիմադրութիւն անելուն:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 յունիսի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 25 կ., երկրորդ 91 1/8 ր., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր., առաջին ներքին 5% փոխառութեան տոմսակը արժէ 228 ր. 25 կ., երկրորդ 223 ր. 50 կ., արևելեան առաջին 91 7/8 ր., երկրորդ 91 ր. 50., երրորդ 91 ր. 25 կ., ոսկի 7 ր. 76 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25 15/32 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա 218 մարկ, 25 պֆ., Փարիզի վրա 268 ֆր. 75 սանտիմ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանդարտ է,

---

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ